

Ayasofya Hamamı planı

gibi Mimar Sinan'ın meydana getirdiği bu tür eserlerin en gösterişlisidir. Ayrıca İstanbul'un birçok sanat ve tarih anıtının topluca bulunduğu bir yerde Osmanlı devri Türk mimarisinin temsilcisi durumunda bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 6, 45, 125; E. Racyński, *Malerische Reise in einigen Provinzen des Osmanischen Reiches* (trc. F. H. von der Hagen), Breslau 1824, s. 40, lv. 22 (Fuhrmann), lv. 23 (plan); H. Glück, *Die Baeder Konstantinopels*, Wien 1921, s. 83-90, 151; K. Ahmet Aru, *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul 1949, s. 89-94; R. Ekrem Koçu, "Ayasofya Hamamı", *İst.A*, III, 1477-1480.

SEMÂVİ EYİCE

AYASOFYA İMARETİ. Sultan I. Mahmud tarafından Ayasofya Camii'nde girilen büyük tamir ve ek binalar yapımı sırasında inşa edilmiştir. Kitâbelerinden öğrenildiğine göre bina 1155'te (1742-43) tamamlanmıştır. Şem'dânizâde Süleyman Efendi, eserinin 1155 yılına ait bölümünde, imaret inşaatına aynı yılın yazında başlanarak ancak Zilhicce ayında (Şubat 1743) tamamlandığını bildirir. Hammer ise 23 Zilkade 1155'te (19 Ocak 1743), çiçeklerle bezenmiş Ayasofya aşhâne-imaretinin bizzat padişah tarafından açılışının yapıldığını, bu vesileyle davetlilere ikramlarda bulunduğu gibi vakıf mütevellisi ile mimarbaşı ve bina eminine de hil'atlar giydirildiğini yazmaktadır. Aşhâne-imaret ile müştemilâtından olan ambarın kitâbelerinden manzuman olanları devrin şairlerinden Ni'metullah Efendi'nindir. Yazılar ise Dârüssaâde ağası, Hazinekar veya Morali olarak diğerlerinden ayırt edilen Beşir Ağa'ya aittir. Böylece Sultan I. Mahmud Ayasofya'ya şadırvan, kütüphane, sıbyan mektebi ve bu aşhâne-imareti ilâve ettirmek suretiyle onun külliye durumuna girmesini sağlamıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında derlendiği tahmin edilen ve ramazanlarda okunan beki destanlarından "İmaret Faslı" başlığı altındaki kısmından İstanbul halkının bu hayır eserini çok beğen-

diği anlaşılmaktadır. On iki dörtlük halindeki destanda bina şu mısralarla anlatılır: ... // Kapısına eyle nazar / Üstünde var üç kubbeler / Ameller (ameleler ?) altın eylese / Yıldızlanıp gösterdi fer // Kapısı tahtası çınar / Sakfındaki nefsi-nigâr / Gülşen-i Ayasofya'da / Açıldı yine nevbahar // Güş eyledim sadâsını / Seyr eyledim edâsını / Nâzik bina eylemişler / Mütevellî odasını // Fukara doyar aşına / Var mı sözün nakkaşına / Altın ile her kapıda / Âyet yazılmış taşına / ... Fodla pişer fırınında / Nân-ı azîz tâliplere // ... // Tarihleri yazanı var / Eksik değil düzeni var / Matbahının hem içinde / Dörder kolukazanı var // Görün üstat ne fendetti / Her yanın güzel bend etti / Bu imâret binâsını / Görenler hep pesend etti".

Destandan, imaretin bir mütevellî odası ile bir fırını olduğu öğrenildikten başka her gün çorba dağıtıldığı, perşembe günleri ise pilâv ile zerde verildiği, fukaraya hizmet eden "tatlı dilli" aşçıları olduğu da anlaşılmaktadır. İmaretlerin kapanmasına kadar faaliyette olduğu tahmin edilen bu müessese bir süre Vakıflar Başmüdürlüğü deposu olmuş, sonradan da kurşun levha hazırlama atölyesi haline getirilmiştir.

Ayasofya imaretine, caminin ihata duvarının Bâb-ı Hümâyun köşesinde, yine aynı tarihte yapılmış barok üslûptaki muhteşem kapıdan geçiliyordu. Cami ile arasında bir avlu bulunan aşhâne-imaretin erzak ambarı olarak, caminin kuzeydoğu köşesindeki yivli minare dibinde olan ve yukarı kata çıkmaya yarayan rampanın giriş kısmı ile bunun yanında bulunan Bizans devrine ait yuvarlak bina kullanılmıştı. Hazine binası (skeuophylakion) diye adlandırılan yuvarlak binanın zemini oldukça yükseltilmiş, yeni bir kapı ile pencereler açılmış ve duvarına Dârüssaâde ağası Beşir Ağa'nın hattı ile mermer kitâbe konulmuştur. Bu ambarın içinde ahşap bir kat yapıldıktan başka burada ağaçtan çok büyük bir erzak kantarı da bulunuyordu. 1979 yılında yapılan kazıda, binanın içindeki toprak tabakası temizlenerek eski tabana kadar inildiğinde, ahşap kat kirişleri ve kantar da ortadan kaldırılmıştır. Üzerinde yine Beşir Ağa hattı ile kitâbe bulunan aşhâne-imaretin esas binası caminin kuzeyinde dış çevre duvarına bitişik olarak uzanır. Batıdan itibaren kubbeli iki bölüm fodlahâne ve aşhânedir. Üç bölümü kubbelerle örtülü olarak doğuya doğru uzanan ince uzun mekân ise yemek yenilen yer (me'kel) olarak bilinir. Bu bö-

lümün önündeki ana girişinde sütunlara oturan üç bölümlü bir revak vardır. Aşhâne-imaret temiz bir işçilikle taş ve tuğla dizileri halinde inşa edilmiştir.

Türk sanat tarihinde Batı sanatının tersirlerinin başladığı yıllarda yeni bir plan düzenine göre yapılan bu aşhâne-imaret bugüne kadar incelenmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 110; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 5; *Ramazan-nâme* (nşr. Âmil Çelebioğlu), İstanbul, ts., s. 165-167; Hammer, *HEO*, XV, 53; a.mlf., *Constantinopolis und der Bosphoros*, Pesth 1822, s. XXV, nr. 17, s. XLVI-XLVII, nr. 17'de kitâbelerin asılları ve tercümelere vardır; Erdem Yücel, *Ayasofya Müzesi*, İstanbul 1986, s. 32; Azâde Akar, "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", *VD*, IX (1971), s. 286; Semavi Eyice, "İstanbul'da Sultan I. Mahmud Çeşmesi: Yok Olan Bir Sanat Eseri", *JTS* (1982), (1984), s. 119, rs. 16-19.

SEMÂVİ EYİCE

AYASOFYA KÜTÜPHANESİ. Ayasofya Camii içinde Sultan I. Mahmud tarafından kurulmuştur. Gerek mimarisi gerekse zengin koleksiyonu ve devrine göre geniş personel kadrosuyla dikkati çeker. Kütüphanenin vakfiyesi 1152 Şevvalinde (Ocak 1740) hazırlanmış (VGMA, Kasa, nr. 47) ve kitapların bir kısmı da aynı yılın Şaban ayında temin edilmişse de (TSMa, nr. D 1067) açılış merasimi ancak 24 Muharrem 1153 (21 Nisan 1740) tarihinde yapılabilmıştır. I. Mahmud'un da hazır bulunduğu bu merasimde Bu-hârî hatmedilip duası yapılmış, kütüp-

Ayasofya Kütüphanesi okuma salonunun dış ve iç görünüşü

